BO'LAJAK SHIFOKORLARDA ILMIY IZLANISHGA MOTIVATSIYANI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK MEXANIZMLARI

Azimbegova Sitora Nodirovna
Samarqand davlat tibbiyot universiteti o'qituvchisi

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.23879278***

Annotatsiya: *Tezisda bo'lajak shifokorlarning ilmiy izlanishga qiziqishini barqaror o'quv motivatsiyasiga aylantirishning didaktik mexanizmlari o'rganiladi. Tibbiy ta'limdagi motivatsiya bo'yicha tadqiqotlar tahlili asosida klinik ahamiyatga ega savollarni tanlash, talabaga cheklangan tanlov erkinligini berish, kichik muvaffaqiyatlarni ko'rsatish va konstruktiv teskari aloqa orqali ilmiy faoliyatga jalb etish modeli ishlab chiqildi. Unda ichki hamda tashqi motivlar o'rtasidagi munosabat, tengdoshlar bilan hamkorlik va ilmiy faoliyatdagi qiyinchiliklarni yengishning pedagogik yo'llari yoritiladi. Taklif etilgan model nazariy-metodik xususiyatga ega bo'lib, uning natijadorligi empirik sinovga muhtoj.*

Kalit so'zlar: *tibbiy ta'lim, ilmiy izlanish, o'quv motivatsiyasi, ichki motivatsiya, didaktik mexanizm, mustaqil tanlov, teskari aloqa, ilmiy qiziqish.*

Аннотация*: В тезисе рассматриваются дидактические механизмы преобразования интереса будущих врачей к научным исследованиям в устойчивую учебную мотивацию. На основе анализа исследований, посвящённых мотивации в медицинском образовании, разработана модель вовлечения студентов в научную деятельность посредством выбора клинически значимых вопросов, предоставления студентам ограниченной самостоятельности в принятии решений, демонстрации небольших достижений и предоставления конструктивной обратной связи. В модели раскрываются взаимосвязь внутренней и внешней мотивации, сотрудничество со сверстниками и педагогические способы преодоления трудностей в научной деятельности. Предложенная модель имеет теоретико-методологический характер, а её результативность требует эмпирической проверки.*

Ключевые слова: *медицинское образование, научное исследование, учебная мотивация, внутренняя мотивация, дидактический механизм, самостоятельный выбор, обратная связь, научный интерес.*

Abstract: *This thesis examines the didactic mechanisms for transforming future physicians' interest in scientific research into sustained learning motivation. Based on an analysis of studies on motivation in medical education, a model is developed to engage students in research activities through the selection of clinically relevant questions, providing students with a limited degree of autonomy in decision-making, highlighting small achievements, and offering constructive feedback. The model explores the relationship between intrinsic and extrinsic motivation, peer collaboration, and pedagogical approaches to overcoming challenges in research activities. The proposed model is theoretical and methodological in nature, and its effectiveness requires empirical validation.*

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© **"Smart Quill Publishing" nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**

***Keywords**: medical education, scientific research, learning motivation, intrinsic motivation, didactic mechanism, independent choice, feedback, scientific interest.*

Bo‘lajak shifokorning ilmiy izlanishga munosabati dalillarga asoslangan tibbiyot tamoyillarini o‘zlashtirish, yangi ma’lumotlarni tanqidiy ko‘rib chiqish va klinik muammolar yuzasidan savol qo‘yishda namoyon bo‘ladi. Shunga qaramay, talabalar tadqiqotni ba’zan murakkab statistik hisob-kitoblar yoki ilmiy martaba uchun zarur rasmiy vazifa sifatida qabul qiladilar. Bunday tasavvur ilmiy faoliyatning bemor manfaatlari bilan bog‘liqligini xiralashtirishi mumkin. Rosenkranz va hammualliflar [1] tadqiqotga motivatsiyada mustaqillik, kompetentlik hissi va ijtimoiy aloqadorlik muhimligini ko‘rsatgan. Ushbu tezisning maqsadi bo‘lajak shifokorlarda ilmiy qiziqishni yuzaga chiqarish, uni faol ishtirok bilan mustahkamlash hamda izlanishni davom ettirish istagini qo‘llab-quvvatlaydigan didaktik mexanizmlarni asoslashdan iborat.

Ishda motivatsiya nazariyasi hamda tibbiyot talabalarining tadqiqotga munosabatiga oid ilmiy manbalar mazmuniy tahlil, qiyoslash va pedagogik modellashtirish yordamida o‘rganildi. Xususan, o‘zini o‘zi belgilash nazariyasidagi avtonomiya, kompetentlik va aloqadorlik ehtiyojlari o‘quv topshiriqlarining dizayniga tatbiq qilindi [1, 4]. Motivatsiyaning kuzatiladigan belgilari sifatida savol tanlashdagi tashabbus, topshiriqni davom ettirish, teskari aloqadan foydalanish va qo‘shimcha manbalarni mustaqil izlash qabul qilindi. Model talabalarning dastlabki ilmiy tajribasi turlicha bo‘lishini hisobga olgan holda ishlab chiqildi. Bu konseptual-metodik tadqiqot bo‘lib, unda yangi so‘rovnoma yoki tajriba-sinov natijalari keltirilmaydi.

Manbalarni umumlashtirish ilmiy izlanishga qiziqishni rag‘batlantirish uchun klinik muammoning shaxsiy va kasbiy ma’nosini ochib berish zarurligini ko‘rsatdi. Darsni tayyor ilmiy mavzuni taqsimlashdan emas, talabalarga tushunarli klinik kuzatuvdagi qarama-qarshilikdan boshlash maqsadga muvofiq. Masalan, ikki bemorda bir xil kasallik bo‘lsa-da, davolashga javob turlicha ekanligi haqidagi shartli vaziyat beriladi. Talabalar ehtimoliy omillarni taxmin qiladi va qaysi savolni kichik tadqiqot orqali tekshirish mumkinligini muhokama qiladi. Ommering va hammualliflar [2] birinchi kurs talabalarida qiziquvchanlik va o‘z imkoniyatlariga ishonch tadqiqotga motivatsiya bilan bog‘liqligini aniqlagan.

Tanlov imkoniyati motivatsiyaning keyingi didaktik tayanchi hisoblanadi. O‘qituvchi bir xil o‘quv natijasiga olib keluvchi bir nechta tadqiqot savolini taklif etib, talabalarga o‘z qiziqishiga mosini tanlashga ruxsat berishi mumkin. Masalan, bir guruh profilaktik tavsiyalarga rioya qilishni, boshqasi uyqu davomiyligi va o‘quvdagi diqqat o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganadi. Tanlov chegarasiz bo‘lmaydi: ma’lumotlar shaxssizlantirilgan, topshiriq bajarilishi mumkin va etika talablariga mos bo‘lishi zarur. Kusurkar va hammualliflar [4] mustaqillikni qo‘llab-quvvatlovchi o‘qitish usullarini ichki motivatsiyani rivojlantirish uchun muhim deb hisoblaydi.

Talabaning o‘zini tadqiqotga qodir deb his qilishi uchun murakkab faoliyat kichik, erishiladigan natijalarga ajratiladi. Dastlab savol aniq ifodalanadi, keyin bir nechta manba taqqoslanadi, shundan so‘ng oddiy ma’lumot jadvali tuziladi. Har bir bosqich yakunida o‘qituvchi umumiy maqtov o‘rniga aynan qaysi harakat ilmiy jihatdan to‘g‘ri bajarilganini ko‘rsatadi. Masalan,

“Siz natijani isbotladingiz” deyish o‘rniga, “Muqobil izohni ko‘rsatganingiz xulosani ehtiyotkor qilishga yordam berdi” kabi fikr bildiriladi. Bunda xato muvaffaqiyatsizlik belgisi emas, keyingi savolni aniqlashtirish manbai sifatida talqin qilinadi.

Jamoaviy izlanishning motivatsion imkoniyati vazifalarni maqsadli taqsimlash bilan kuchayadi. Guruh a’zolari bir-birining fikrini tekshiradi, ma’lumotlarning izchil talqinini muhokama qiladi va umumiy xulosaga keladi. Biroq ishning barchasi bir faol talaba zimmasiga tushmasligi uchun individual izlanish kundaligi va qisqa og‘zaki himoya qo‘llanadi. Ommering va hammualliflar [3] tadqiqotning klinik ahamiyati, ilhomlantiruvchi namunalar va hamkorlik muhitini motivatsiyani qo‘llab-quvvatlaydigan omillar qatorida tavsiflagan. Shu bois klinitsist-tadqiqotchining muayyan muammo qanday paydo bo‘lgani va izlanish davomida qanday noaniqliklarga duch kelgani haqidagi suhbatidan ham didaktik vosita sifatida foydalanish mumkin.

Tashqi rag‘batlar ehtiyotkorlik bilan qo‘llanishi kerak. Sertifikat, konferensiyada chiqish yoki yuqori baho ilmiy faollikni boshlashga turtki bo‘lishi mumkin, ammo ular asosiy maqsadga aylansa, talabada tez natija olishga intilish kuchayadi. Rag‘batni ilmiy savolning dolzarbligi, halol metod tanlovi va mas’uliyatli xulosa bilan bog‘lash muhim. Bain va hammualliflar [5] talabalar ilmiy faoliyatida mentorlarni topishdagi qiyinchilik, vaqt bosimi va mavjud imkoniyatlar haqida axborot yetishmasligini asosiy to‘siqlar qatorida ko‘rsatgan. Shu sababli talabaga tadqiqot imkoniyatlari va yordam olish yo‘llari aniq tushuntirilishi lozim.

Motivatsiyani barqarorlashtirishning yana bir yo‘li talabaga o‘z izlanishining kichik, lekin tugallangan natijasini boshqalarga yetkazish imkoniyatini berishdir. Masalan, seminar yakunida talaba uch daqiqalik ilmiy taqdimotda tadqiqot savolini, tekshirish usulini va aniqlangan cheklovni tushuntiradi. Tinglovchi talabalar tayyor baho qo‘yish o‘rniga, xulosani aniqlashtiruvchi savol beradi. Shunda ilmiy faoliyat faqat yakka tartibdagi topshiriq emas, fikr almashish orqali rivojlanadigan jarayon sifatida anglashiladi. Taqdimotga kirish imkoniyati faqat yuqori natija ko‘rsatgan talabalar bilan cheklanmasligi kerak; aks holda tajribasiz talabalar o‘zlarini tadqiqotdan chetda his qilishi mumkin. Dastlabki taqdimotlar bahosiz o‘tkazilib, keyin aniq mezonlar bilan qayta bajarilishi qiziqishni saqlashga yordam beradi.

Motivatsiyani baholash uchun faqat ilmiy ish topshirilganini hisoblash yetarli emas. Dastlab talabadan izlanishga qiziqishi va o‘z imkoniyatiga ishonchi haqida qisqa yozma izoh olinadi; keyingi mashg‘ulotlarda savolni aniqlashtirishdagi faollik, yordam so‘rash sifati va mustaqil davom ettirishga tayyorlik kuzatiladi. Yakunda refleksiv suhbatda qaysi topshiriq mazmunli tuyulgani hamda qaysi qiyinchilik rag‘batni pasaytirgani aniqlanadi. Bunday ma’lumotlar o‘quv sharoitini moslashtirishga xizmat qiladi, ammo ularni talabaning shaxsiy sifatiga qo‘yilgan qat’iy baho deb talqin qilish mumkin emas.

Taklif etilgan mexanizmlar motivatsiyani tashqi bosim yordamida oshirishdan ko‘ra, izlanishning kasbiy ma’nosini anglash va kichik muvaffaqiyat tajribasini shakllantirishga qaratilgan. Shu bilan birga, motivatsiyaning oshgani ilmiy ko‘nikma yetarli rivojlanganini avtomatik bildirmaydi. Qiziqish o‘zgarishiga ustozning shaxsiy uslubi, o‘quv yuklamasi va guruhdagi munosabatlar ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Kelgusi empirik tadqiqotda motivatsiya so‘rovnomalari, mustaqil topshiriqlarni

bajarish davomiyligi va ilmiy faoliyatga ixtiyoriy qaytish ko‘rsatkichlarini birgalikda baholash tavsiya etiladi. Bunda talabalarni faqat yutuqlari uchun emas, asosli savol berish va tadqiqotdagi noaniqlikni tan olish uchun ham qo‘llab-quvvatlash lozim.

Bo‘lajak shifokorlarda ilmiy izlanishga motivatsiyani shakllantirishning muhim didaktik mexanizmlari klinik jihatdan mazmunli savollar, boshqariladigan tanlov erkinligi, bosqichli muvaffaqiyat, aniq teskari aloqa va hamkorlikda izlanishdan iborat. Ushbu mexanizmlar ichki qiziqishni mustahkamlash hamda tashqi rag‘batlarni kasbiy mas’uliyat bilan uyg‘unlashtirish uchun asos yaratadi. Taklif etilgan modelning samaradorligini maqsadli pedagogik sinov orqali baholash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rosenkranz S. K., Wang S., Hu W. Motivating Medical Students to Do Research: A Mixed Methods Study Using Self-Determination Theory // BMC Medical Education. — 2015. — Vol. 15. — Art. 95. — DOI: 10.1186/s12909-015-0379-1.
2. Ommering B. W. C., van Blankenstein F. M., Waaijer C. J. F., Dekker F. W. Future Physician-Scientists: Could We Catch Them Young? Factors Influencing Intrinsic and Extrinsic Motivation for Research Among First-Year Medical Students // Perspectives on Medical Education. — 2018. — Vol. 7. — P. 248–255. — DOI: 10.1007/s40037-018-0440-y.
3. Ommering B. W. C., Wijnen-Meijer M., Dolmans D. H. J. M. [et al.]. Promoting Positive Perceptions of and Motivation for Research Among Undergraduate Medical Students to Stimulate Future Research Involvement: A Grounded Theory Study // BMC Medical Education. — 2020. — Vol. 20. — Art. 204. — DOI: 10.1186/s12909-020-02112-6.
4. Kusurkar R. A., Croiset G., ten Cate O. T. J. Twelve Tips to Stimulate Intrinsic Motivation in Students Through Autonomy-Supportive Classroom Teaching Derived from Self-Determination Theory // Medical Teacher. — 2011. — Vol. 33, No. 12. — P. 978–982. — DOI: 10.3109/0142159X.2011.599896.
5. Bain R., Lee J., Soars S. [et al.]. Barriers and Enablers to Medical Students’ Engagement in Research and Clinical Academic Careers: A Mixed-Methods Study // BMJ Open. — 2025. — Vol. 15. — Art. e102988. — DOI: 10.1136/bmjopen-2025-102988.